

P. 84: Se consideră că în *padoc* am avea a face cu efectul unui "stress shift" spre silaba finală. Este adevărat că dicționarele indică o etimologie multiplă (franceză + engleză), dar atât vocalismul, cât și accentul cuvântului românesc pledează în favoarea provenienței acestuia din franceză.

Menționăm, în sfârșit, că ar fi fost util un indice al cuvintelor citate în cuprinsul cărții.

Apărută într-un moment în care problema cuvintelor românești de origine engleză este de mare actualitate (vezi, printre altele, Mioara Avram, *Anglicismele în limba română actuală*, București, 1997) și a ajuns să preocupe nu numai pe lingviști, ci și pe mulți nespecialiști, lucrarea Georgetei Ciobanu este o contribuție substanțială la cunoașterea unuia dintre cele mai importante aspecte ale acestei probleme: adaptarea împrumuturilor în cauză la structurile limbii române. Concluziile la care a ajuns autoarea au o valoare teoretică și, în același timp, prezintă interes din punct de vedere practic, pentru acțiunea de cultivare a limbii române.

August 1998

Andrei Avram

Institutul de Fonetica și Dialectologie „Al. Rosetti”
București, Calea 13 Septembrie nr. 13

Eugeniu Coșeriu, *Sincronie, diacronie și istorie*, București, Editura Enciclopedică, 1997, 254 p.

După aproape 40 de ani de la publicarea primei ediții, în spaniolă, a lucrării lui Eugeniu Coșeriu *Sincronia, diacronia e historia* (Montevideo, 1958), la Editura Enciclopedică din București apare pentru prima dată în 1997 traducerea românească integrală, în versiunea lui Nicolae Saramandu, realizată după ultima ediție, a treia (Madrid, 1978), urmând traducerilor în limbile rusă, germană, portugheză, japoneză și italiană. Este în sfârșit vorba despre traducerea uneia dintre cărțile fundamentale ale lui Eugeniu Coșeriu, adică despre un eveniment cultural important pentru spațiul românesc, chiar dacă întârziat cu patru decenii.

Pentru cei ce și-ar pune întrebări cu privire la oportunitatea unui astfel de gest acum, trebuie remarcat un fapt limpede în legătura cu studiul din '58, anume acela că bazele criticii și teoriei dezvoltate aici de Coșeriu au fost puse în alți parametri decât cei conjuncturali, ai modelelor lingvistice și ai polemicilor imediate. De altfel, punctul forte (și, într-un fel, scopul implicit) al scrierilor lingvistului de origine română este tocmai rezistența în timp a lucrului produs, care poate fi obținută foarte simplu, cu condiția elementară, dar rar respectată, a unei cât mai corecte (și coerente) stabiliri a obiectului de studiu și a metodei de cercetare. Este ceea ce se reușește exemplar în *Sincronie, diacronie și istorie*.

Într-un alt sens decât cel menționat, lucrarea este în mod clar una polemică. „Cearta” lingvistului are loc pe terenul modalității cel puțin ciudate de a pune problema schimbării lingvistice în multe din lucrările de specialitate. Autorul își propune, astfel, să cerceteze „problema însăși a schimbării ca problemă rațională și din punctul de vedere al activității lingvistice concrete” (p. 8), astfel spus, să dea seama despre cadrul teoretic care permite înțelegerea adecvată a acestei probleme, omițând din start fapte ce țin de o fază ulterioară a cercetării – minore în ordinea importanței – cum ar fi tipurile de schimbări, așa-zisele „cauze” ale schimbărilor etc.

Ceea ce îl intrigă de la început pe lingvist este atitudinea de perplexitate – destul de răspândită printre structuraliști – în fața problemei schimbării lingvistice, care este pentru cei

mai mulți o aporie și chiar un paradox, de vreme ce, în concepția acestora, esența limbii înseși indică o „statisticitate naturală” care nu poate fi decât perturbată, dacă nu chiar negată, de procesul „devenirii”. Desigur, este vorba despre înțelegerea limbii ca sistem imuabil în sens saussurian. Autorul observă, pe bună dreptate, că, din moment ce în existența ei concretă, limba se schimbă – lucru care, în principiu, nu este negat de nimeni – însăși ideea despre „limbă” se cuvine să fie revizuită, deoarece firește că „nu realitatea trebuie să se adapteze intelectului, ci viceversa” (p. 15).

Coșeriu arată că, de fapt, totul pornește de la confuzia – mai mult sau mai puțin latentă în *Cours de linguistique générale* – dintre noțiunea de „limbă” și cea de „proiecție sincronică”. Aceasta din urmă este, ca orice proiecție, ceva diferit de corpul proiectat, depinzând în același timp de el. Într-adevăr, „proiecția stării de limbă pe ecranul static al cercetătorului” se prezintă ca „absolut imobilă, la fel ca săgeata lui Zenon [...] (care, în realitate, se mișcă)” (p. 18), și pentru a face o descriere sincronică nu ne interesează să observăm schimbarea (câci evident că nu există schimbare în sincronie). Dar e tot atât de adevărat că fiecare stare de limbă este rezultatul unor schimbări întâmplătoare într-o stare anterioară și condiția pentru „nașterea” unor alte „stări”, pe care, din motive de „exigență a cercetării”, ni le imaginăm ca imobile, ni le „proiectăm”, păstrând ceva (caracterul sistematic), dar pierzând altceva (caracterul mobil). În acest sens, greșea fundamentală constă în interesul lui Saussure și a continuatorilor săi exclusiv pentru descrierea structurii limbii simultan cu o subestimare, și chiar desconsiderare, a studiului istoric, deși, în realitate, „neistoricitatea aparține naturii descrierii și nu naturii limbii” (p. 24). Chiar dacă istoria și descrierea trebuie, metodologic, să fie distinse, afirmă Coșeriu, ele nici nu se exclud reciproc, și nici nu reprezintă două activități contradictorii ci, dimpotrivă, complementare, în scopul general al cunoașterii limbajului ca manifestare complexă în primul rând umană.

De fapt, problema trebuie pusă în mod diferit, spune Coșeriu. Limba trebuie înțeleasă „mai întâi cu funcțiune și apoi cu sistem”, întrucât ea „nu funcționează fiindcă este sistem, ci dimpotrivă, este sistem pentru a îndeplini o funcțiune, pentru a corespunde unei finalități” (p. 27). Limba este o ἐνέργεια, adică o acțiune liberă (reprezentând alegerea vorbitorului în concordanță cu tradiția și cu auditorul) și finalistă (conținând în ea intenția de comunicare a ceva și mai ales cu cineva). Din ea se poate abstrage și studia „produsul”, ἐργον-ul, care nu este niciodată unul „definitiv”, exceptând cazul limbilor moarte. Privind astfel lucrurile, Coșeriu afirmă că felul în care limba „se face” în mod continuu se poate vedea tocmai în vorbire, care trebuie să devină „normă pentru toate celelalte manifestări ale limbajului (inclusiv ale „limbii”)” (p. 29). Este de la sine înțeles că, pe aceste baze, problema schimbării lingvistice se poate pune absolut legitim, propunându-se trei etape logice în conceperea temei de cercetare. Astfel trebuie discutate: „a) problema rațională a schimbării [...]; b) problema generală a schimbărilor [...]; c) problema istorică a unei schimbări” (p. 59).

În următoarele trei (și, într-un anumit sens, chiar patru) capitole sunt tratate pe larg problemele enunțate prin desființarea principalelor teorii ale vremii care, afirmă autorul, pornesc de la premise fundamentale greșite: nu există o cauză exterioară limbii ce determină schimbarea, ci „cauza” trebuie înțeleasă ca necesitate rațională, deja rezolvată în momentul înțelegerii „ființei reale a limbii” (p. 61); astfel, lingvistica trebuie să se debaraseze de obsesia căutării cauzelor (sau a „cauzei unice generice”) altundeva decât în felul natural de a fi și de a funcționa al limbii; mai corect este să vorbim despre condiții, despre „factori” (sistematici și culturali) care favorizează (sau nu) refacerea limbii, decât despre „cauze”. În această din urmă atitudine se reflectă dorința excesivă (și absurdă) a lingvisticii, ca știință umanistă, de a se modela după principiile științelor naturii. Dacă se înțelege că științele umaniste au ca obiect de studiu nu fapte naturale, ci culturale, produse de om, atunci schimbarea de la cauzalitate la finalitate se poate face în modul cel mai firesc: libertatea, creația, invenția, adoptarea liberă există numai datorită unei necesități interioare, unei intenționalități (p. 170), unui scop, asumat liber, de către

vorbitor în comunicare. În acest sens, capitolul final „rezolvă” antinomia saussuriană prin înțelegerea limbajului ca „ἐνέργεια, adică înțelegând schimbarea nu ca o simplă modificare a unui sistem dat, ci ca o permanentă construire a sistemului” (p. 237), inversarea termenilor prin considerarea sistemului ca dat, iar schimbarea ca problemă fiind doar o chestiune de metodologie. „Diacronia pură nu are sens: ea trebuie să se transforme într-o istorie a limbii” (p. 245) care reflectă continua remodelare a sistemului. Nu trebuie astfel să se înțeleagă că revizuirea concepției din punct de vedere rațional a schimbării în limbă se face în lucrare fiindcă schimbarea însăși ar fi o problemă arzătoare și controversată (în realitate fiind un semn al „normalității”), ci pentru că ea este cel mai adesea prost înțeleasă și devine sursa unor erori de judecată ce amplifică greșelile de concepere a teoriilor în ansamblu.

Studiul se recomandă de la sine prin subtilitatea comentariului și consistența argumentării, meritând a fi citit măcar și numai pentru răsturnarea neașteptată a perspectivei consolidate de „clasicii” postsaussurieni – atât de profund prezenți în memoria noastră mai ales datorită impunerii lor prin intermediul școlii – și în același timp pentru recuperarea fermă a unor autori foarte rar „creditați” în domeniul lingvisticii, precum Aristotel, Hegel, Vossler ori Humboldt.

Traducerea – cu excepția unor inconsecvențe în cazul anumitor citate lăsate în originalul latin, francez, german, italian, englez ori spaniol, care, pentru cititorul nespecialist nepoliglot, e puțin probabil să poată fi toate la fel de limpezi – este excepțională, bucurându-se de altfel de o ultimă revizuire din partea autorului.

Iunie 1998

Simina Călin Bălășoiu

Institutul de Fonetică și Dialectologie
„Al. Roșetti”

București, Calea 13 Septembrie nr. 13

Dialectologia et Geolinguistica. DiG. Journal of the International Society for Dialectology and Geolinguistics. [Alessandria], 3, 1995, 126 p.; 4, 1996, 128 p.; 5, 1997, 128 p.

DiG este publicația Societății Internaționale de Dialectologie și Geolinguistică, motiv pentru care conține contribuții consacrate variației diacronice și sincronice, regionale și sociale etc. a limbilor, realizate pe baza datelor furnizate atât de limba vorbită, cât și de limba scrisă. Articolele și recenziile, împreună cu celelalte scurte contribuții reunite în paginile publicației, reflectă acest interes.

Volumul 3 cuprinde patru studii care ilustrează tot atâtea direcții ale preocupărilor actuale în domeniul dialectologiei: structura limbilor vorbite în diaspora, diversitatea lingvistică în perspectivă diacronică și sincronică sau modalitățile de valorificare a mijloacelor puse la dispoziție de informatică.

În studiul intitulat *Une autre langue russe?*, Natalia Golubeva Monatkina se ocupă de limba rusă vorbită de imigranții ruși rezidenți în Franța, aparținând celei de a doua generații a „valului” din 1917–1938. Pe baza unui corpus înregistrat în anii 1991–1992, autoarea constată că, în timp ce în Rusia zilelor noastre pot fi înregistrate mai multe varietăți lingvistice sociale și teritoriale (ca, de exemplu: limba literară, exprimarea populară/dialectală, limba rusă colocvială etc), limba rusă vorbită în Franța de membrii comunității sus-menționate aproximează registrul limbii literare ruse actuale. Elementele de vorbire populară/dialectală care au existat în repertoriile lingvistice ale membrilor primului val de imigranți nu au supraviețuit. De asemenea, în vorbirea membrilor comunității ruse din Franța nu apar elemente ale variantei familiare a limbii literare ruse.